

جنگ نرم از منظر امام علی (علیه السلام)

فاطمه عراقی^۱

چکیده

انسان برای رسیدن به موفقیت و رستگاری موانعی دارد. برخی از این موانع دشمنانی هستند که نمی‌خواهند انسان به هدفش برسد پس شناخت دشمن یکی از ضروریات مسیر موفقیت است در نتیجه هوشیاری در همه زمان‌ها و مکان‌ها در برابر دشمن لازمه موفقیت می‌باشد. بنابراین هدف نویسنده، ارائه این راهکارها، جهت ارتقای سطح آگاهی و دانش عمومی، شفاف سازی در جامعه اطلاع رسانی است؛ تا بتوان با شگردهای دشمن در جنگ نرم آشنا شد و با اصولی روشمند در برابر چنین تهاجمات‌ای ایستاد. تضعیف روحیه، تطمیع، تمسخر، تشجیع، تحریک، ترور شخصیت، شایعه پراکنی و غیره از جمله شیوه‌هایی بود که دشمنان برای متقاعد کردن مردم، خصوصاً خواص و نخبگان، به منظور براندازی حکومت امام علی علیه السلام، به آن تمسک می‌جستند. این نکته لازم به یادآوری است که شیوه‌های مقابله با جنگ نرم به این مواردی که به آن اشاره شد نیست و می‌توان با توجه به شرایط روز روش خلاقانه‌تری را ارائه داد و طرح مباحث جنگ نرم در بستر آموزه‌های دینی و بحث از نسبت میان آنها مهم است که دغدغه خاطر جامعه اسلامی ما می‌باشد و می‌تواند در مهندسی فرهنگی جامعه ایرانی اسلامی _ جایگاه ویژه‌ای داشته باشد. این پژوهش که به روش توصیفی تحلیلی کتابخوانی است و دشمن و جنگ نرم، را از منظر نهج البلاغه مورد بررسی قرار داده تا به آشکار شدن کیفیت مقابله با دشمن در جنگ نرم، از ضربه زدن به جبهه حق جلوگیری کند. بی شک دشمن شناسی از محوری‌ترین مباحث در موضع دفع تهدیدها و دفاع از یک ملت به شمار می‌آید چه بسا امت‌هایی که در طول تاریخ در اثر غفلت از دشمنان و فقدان آگاهی و بصیرت لازم سیاسی و اجتماعی در شناخت توطئه‌های بیگانگان و اتخاذ مواضع به موقع و صحیح توسط نخبگان و خواص آن جامعه، به سرنوشتی هلاکت بار منجر گردیده‌اند تحقیق حاضر در صدد تبیین فضای سیاسی حاکم بر زمان خلافت حضرت علی علیه السلام بود. می‌خواهد به این پرسش مهم پاسخ دهد که برخورد امیرالمومنین با جنگ نرم به چه شیوه‌هایی بوده است و الگویی مناسب برای برخورد مسلمانان به ویژه در ایران با توطئه‌ها و حمله‌های بنیان شکن دشمنان ارائه دهد.

کلید واژه‌ها: امام علی (ع)، نهج البلاغه، جنگ نرم، جامعه اسلامی، شایعه، دشمن شناسی

^۱ - فاطمه عراقی طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه سعدیه

جنگ نرم چیست؟

جنگ نرم، به هرگونه اقدامات روانی و تبلیغاتی گفته می‌شود که هدف آن جامعه و گروه است و عمده تفاوت آن با جنگ سخت (نظامی)، عدم درگیری و استفاده از سلاح‌های نظامی می‌باشد. و به جنگی گفته می‌شود که در طی آن طرفین بدون خونریزی و کشتار عینی با هم مبارزه می‌کنند و به عبارت دقیق‌تر وقتی که پنبه شمشیر است، سر اندیشه بریده خواهد شد و طبیعتاً فضای مبارزاتی آرام و بی‌زد و خورد جلوه خواهد گرفت اما تلفات آن معمولاً بسیار چشمگیرتر از جنگ سخت گزارش می‌شود. عرصه مبارزه در جنگ نرم عرصه‌ی، تفکرات است و با ابزارهای بسیار نرم و ظریفی صورت می‌گیرد. یکی از راه‌های مبارزه با جنگ نرم دشمن شناسی است. دشمن شناسی، به عنوان یکی از ضروریات بقا در جوامع مختلف، به ویژه در جوامع دینی مطرح است. این ضرورت در شرایط کنونی و با گسترش شبکه‌های ارتباط جمعی میان افراد و جوامع و به طبع آن از بین رفتن مرزهای جغرافیایی پیش از پیش احساس می‌شود این موضوع در منابع اسلامی بسیار مورد توجه می‌باشد؛ از منابع مهم اسلامی در معرفی دشمن قرآن و نهج البلاغه است. که از جنبه‌های مختلف به این موضوع پرداخته‌اند امام علی علیه السلام در نهج البلاغه شناخت دشمن را رمز بینش می‌داند، و می‌فرماید: ولما انکم لن تعرف الرشده حتی تعرف الذی ترکه ولن تاخذوا بميثاق الكتاب حتی تعرفوا الذی نقضه ولن نمسکو به حتی تعرفوا الذی نبده. و بدانید که رشد نمیابد مگر که رشد و آنها دگان را بشناسید و هرگز به کتاب خدا چنگ نمی‌زنید، مگر که فروکننده آن را چنانکه باید شناخته باشید. (نهج البلاغه خطبه ۴۷)

گزارش و بازخوانی تاریخی از سوی قرآن به این معناست که مومنان به بصیرتی دست یابند که رفتار دشمنان را شناسایی کنند و مقابله با آن را بشناسد و بر اساس آن رفتار کنند. درباره جنگ نرم در نهج البلاغه تحقیقات صورت گرفته است می‌توان به کتاب جنگ نرم از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه، تألیف محمد جواد قاسمی اشاره کرد که بررسی این نوع جنگ منظر قرآن و نهج البلاغه می‌پردازد. از جمله تحقیقات دیگر می‌توان به مقالاتی اشاره کرد

که در این زمینه نوشته شده است. مقاله دشمن شناسی و پایداری در برابر جنگ نرم دشمن با تکیه به آموزه‌های حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه تالیف رقیه ایرادزاد، به راهکارهای امام علی (ع) در جنگ نرم اقدامات کنشی یا تبلیغی پرداخته است. با توجه به اهمیت مطالب ذکر شده مقاله پیش رو در صدد بیان اهمیت شناخت دشمن، تبیین اهداف دشمن و روش‌های اتخاذ شده دشمن در خصوص استفاده از جنگ نرم برای ضربه زدن به جوامع اسلامی به انسان‌ها از نظر دین و در کلام معصومین به ویژه حضرت علی (علیه السلام) می‌باشد.

تعریف مفاهیم

دشمن شناسی: واژه دشمن شناسی در لغت‌نامه دهخدا [دَمَ شَ] (نفی مرکب) که دشمن را بشناسد. شناساننده دشمن. و معنی واژه دشمن در فرهنگ فارسی معین به معنای آنکه بد فرد دیگری را خواهان است. مترادف بدخواه خصم. متضاد: دوست محب.

علی رغم نو بودن واژه‌های دشمن شناسی، جنگ نرم، تاکتیک‌ها و ابزارهای امروزی اصل دشمنی با نظام‌های اعتقادی و عملیات و جنگ روانی کلامی تازه نیست بلکه هزاران سال است که بشر از این سلاح در صحنه پیکار یاری می‌جوید. قرآن کریم و امیرالمومنین (علیه السلام)، موارد بسیاری از جنبه‌های روانی_تبلیغی دشمنان علیه مسلمانان را بیان می‌کنند و شیوه‌های شناخت دشمنان که از مهمترین مرحله در هر طرح ریزی عملیات روانی است را مورد حجم قرار داده است. فرج‌پور (۱۳۹۴) در کتاب خود در خصوص دشمن شناسی چنین می‌نویسد: یکی از این پدیده‌ها که در حوزه سیاست ارزیابی می‌شود دشمن شناسی است یکی از راه‌های پیروزی و موفقیت آدمی شناخت دشمن است. که با آن مقابله و آن را دفع کنند و به موفقیت‌های چشمگیری دست پیدا کنند.

جنگ نرم وعناصر تشکیل دهنده آن _تهدیدها و شیوه های بار گیری قدرت نرم

جنگ نرم مجموعه تدابیر و اقدامات از پیش اندیشه فرهنگی، سیاسی و اجتماعی کشور ماست که بر نظرات، نگرش وارزش‌های مخاطبان_حکومت‌ها دولت‌ها، گروه‌ها و مردم کشورهای خارجی_تاثیر می‌گذارد و در بلند مرتبه موجب تغییر منش، رفتار و کنش فردی و اجتماعی آنان می‌شود (الیاسی ۱۳۸۷) جنگ نرم، حالت تنش مخاصمه

شدیدی است که بین کشورها پدیدار می شود و رزمایش های سیاسی، مشاجره های دیپلماتیک، جنگ های روانی، جنگ اقتصادی در رقابت برای کسب قدرت از مختصا آن است هدف های این تهاجم می تواند تضعیف روحیه وحدت ملی، ایجاد شکاف میان مردم و حاکمیت و تضعیف اراده مقاومت در مردم باشد. (نایبی ۱۳۸۹).

قدرت نرم، توانایی به دست آوردن نتایج مطلوب است به دلیل آنکه دیگران همان چیزی را بخواهند که شما می خواهید. قدرت نرم، دیگران را به پیروی از هنجارها و نهادهای مورد نظر یا فقط با آنها قانع می کند جنگ نرم می تواند به توانایی ارائه دستور کار را از رهگذر هنجارها و نهادهایی که ارجحیت های دیگران را شکل می دهند، استوار باشد. این قدرت، به طور گسترده متکی است بر قدرت اقناع اطلاعات آزاد که عامل، درصدد انتقال آن است. (نای ۱۹۹۰)

تاریخ پیدایش این نوع قدرت را می توان به زمان های بسیار دور ارجاع داد، اما ادبیات مکتوب در این زمینه، تاریخ دهه ۷۰ و ۸۰ میلادی را نقطه عطف مهمی برای پیدایی این قدرت می داند.

قدرت نرم با استفاده از ارتباطات، اطلاعات، انفورماتیک، ماهواره، ابر رسانه های خبری، امواج رادیویی و تلویزیونی، به تبلیغات در جهت متقاعد کردن رقیب یا دشمن می گوشت. آنچه می توان به عنوان وجه مشخص و مشترک قدرت نرم با قدرت سخت ذکر کرد، همین متقاعد کردن رقیب است، اما با شیوه های متفاوت. تفاوت در شیوه ها و ابزار متقاضی کنندگی، امروزه اهمیت چشمگیر دارد.

انقلاب اسلامی ایران پس از پیروزی همواره با تهدیدهای سخت، نیمه سخت و نرم استکبار جهانی مواجه بوده است. امروزه دشمن در تلاش است با استفاده از تهدیدهای نرم به عنوان راهکار اصلی مردم و انقلاب اسلامی را از پای درآورد. لذا حمایت از گروه های مختلف با اصول و روش های انقلاب اسلامی و تخصیص بودجه کلان به منظور پشتیبانی از جناح های مختلف با اسلامیت نظام که قصد دارند انقلاب را از مسیر اصلی آن منحرف کنند بخشی از سیاست کلان و راهبردی نظام سلطه در داخل ایران است تهدید نرم، تحولاتی است که موجب ایجاد دگرگونیدر هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی یا مردم یک جامعه می شود و نوعی سلطه کامل در

ابعاد سه گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است. لذا، تمامی اقداماتی که موجب شود تا اهداف و ارزش‌های حیاتی یک نظام سیاسی، اعم از زیرساخت‌های فکری، باورها و الگوهای رفتاری در حوزه اقتصاد، فرهنگ و سیاست و خطر افتد یا موجب تغییر و دگرگونی اساسی در عوامل تعیین کننده هویت ملی یک کشور شود، تهدید نرم به شمار می آید. قدرت نرم از طریق سیاست نرم و تاثیرگذاری غیر مستقیم حاصل می شود و به نوعی مبتنی بر دستیابی به قدرت از طریق فضا سازی و کنترل ذهنیت و اراده جامع است. از دید استکبار جهانی، سه روش اعتراض، اقوای نرم و عدم همکاری و مداخله مسالمت آمیز برای براندازی نرم وجود دارد. تحلیلگران آمریکایی شیوه‌های متعددی برای اعتراض و اقوای غیر خشونت آمیز ارائه داده‌اند که شامل انتشار بیانیه‌های رسمی و ارتباطات گسترده و با مخاطبان، اقدام‌های عمومی نمادین، وارد آوردن فشار بر افراد، برگزاری برنامه‌های نمایشی و موسیقی دسته جمعی، بزرگداشت اموات عدم همکاری در رویدادهای اجتماعی رخدادها سنن و عرفها، کنارگیری از تشکیلات اجتماعی، طراحی اقدامات توسط مدیران متصدیان منابع مالی، عدم همکاری اقتصادی عدم همکاری شهروندان با دولت و بالاخره مداخله سیاسی می‌شود.

ابزار های جنگ نرم

جنگ نرم به مثابه روش دگرگون کردن نظام‌های سیاسی، مبتنی بر بهره‌گیری از ابزارهایی است که نهادهای معاند را به نتیجه نهایی مورد نظر هدایت می‌کند. این ابزارها عبارتند از سازمان‌های مردم نهاد؛ رسانه‌ها و مطبوعات؛ نخبگان سیاسی، اجتماعی و علمی؛ پتانسیل‌های واگرایی موجود در جامعه مانند اقوام و اقلیت‌های متعدد و...؛ جنبش‌های اجتماعی مانند جنبش زنان؛ اپوزیسیون خارج از حاکمیت در نقش عوامل ابزار موقتی.

هریک از این ابزار در واقع نهادهای اجتماعی اند که در پوشش مسائل اجتماعی پی کسب قدرت سیاسی می‌باشند. از میان این ابزارها سازمان‌های مردم نهاد از اهمیت بیشتر برخوردارند. چرا که از یک سو می‌توانند بدون ایجاد حساسیت در سیستم سیاسی حاکم به فعالیت پرداخته و دامنه فعالیت‌های خود را گسترش دهند و می‌توانند در نقش عامل تحریک ابزارهای دیگر مانند تشدید هویت قومی؛ انتشار روزنامه‌ها، با تولید نخبگان سیاسی و ... باشند.

«بازیگران کارزار جمل، رعد و برق ها به راه انداختند و بالاخره با آن همه هیاهو و خروش، شکست خوردند ولی ما برای تهدید دیگران رعدآسا نمی خروشیم تا شکست دشمن تهدید عملی برای آنان گردد و تا باران سیل آور نبارانیم سیلی به راه نمی اندازیم.

راه های مقابله با دشمن در جنگ نرم از منظر قرآن و حضرت علی (ع)

امام علی(ع) در دوران خلافت خود با دشمنان بسیاری مبارزه نمود، از جمله، ظالمانی بودند که پس از به خلافت رسیدن امام علی(ع) دستشان از بیت المال و اموال مردم کوتاه شده بود و به ناکثین معروف شدند که جنگ جمل را به راه انداختند. گروه دوم جاهطلبان و مقام پرستانی بودند که بعدها با نام قاسطین شهرت یافتند و جنگ صفین را بر امام علی (ع) تحمیل کردند و گروه سوم عده ای کوتاه فکر و کوتاه بین بودند که تمام دین را در ظاهر آن میدیدند و بر روی عقیده باطل خود پافشاری میکردند، اینان نیز که به مارقین معروف گشتند با جنگ نهروان در مقابل امام علی (ع) صف آرایی کردند. به این ترتیب امام علی(ع) در مدت کوتاه خلافت حدود پنج ساله خویش با سه جنگ بزرگ و خونین روبرو شد که در مقدمه هر سه جنگ، رد پای جنگ نرم نیز مشاهده می شود. آن حضرت درباره نحوه برخورد با دشمن توصیه هایی فرمودند که به آنها اشاره میشود.

۱- کوچک نشمردن دشمن

کوچک شمردن دشمن یکی از اشتباهات بزرگ هر انسانی می تواند باشد. اگر کسی به قدرت و پول خود و یا به روابط خاصی که با بزرگان و ابرقدرتها دارد ببالد، باعث می شود دشمن را کوچک بشمارد و خود را برای مواجهه با حيله ها و ترفندهای او آماده نسازد. حضرت علی(ع) در این مورد می فرماید: «لَا تَسْتَصْغِرَنَّ عَدُوًّا وَ إِن ضَعْفَ» (آمدی، ۱۳۸۵: ۶۰۸) یعنی هرگز دشمن را کوچک مشمار، هرچند ضعیف باشد. یک دشمن ممکن است هزاران ترفند در آستین نداشته باشد، اما ممکن است همان یک ترفندی را که بلد است هزار بار تکرار کرده باشد تا به مهارت کامل رسیده و از این راه به دشمن خود ضربه وارد کند.

۲- صبر و تقوی

رعایت تقوی؛ یعنی در فضای فتنه تمام تصمیم‌ها بر اساس خدا ترسی باشد. و از چارچوب قوانین الهی خارج نشود. از این رو صبر و تقوی دو عامل قدرت بخشی در برابر هجوم دشمن است که بنابر فرمایش امام علی (علیه السلام): «کسی که تقوا پیشه کند، خداوند راه خروج از فتنه‌ها و چراغ هدایتی در ظلمت‌ها را در اختیار او قرار می‌دهد.»

۳- تقویت دانش دشمن شناسی

حضرت علی (علیه السلام) در خصوص معرفی دشمن فرمودند:

((مَنْ لَمْ يُبَالِنِكَ فَهُوَ عَدُوٌّ)) آن که در کار تو نباید و در روی تو بایستد دشمنت به حساب آید. (نهج البلاغه، نامه ۳۱). دشمن سنتیزی از مولفه‌های اصلی قدرت نرم است. زیربنای دشمن ستیزی، تقویت دان دشمن شناسی است. «أَفَقَةُ الْقَنَوِيِّ» است ضِعَافُ الْخَصْمِ «آفت قدرتمند و قوی این است که دشمن را ضعیف به حساب آورد. (تمیمی آمدی، ۵۰۱ هـ). هرانسانی برای خوب زیستن، نیازمند دو نوع آگاهی است؛ آگاهی از خوبیه‌ها و آگاهی از بدیه‌ها. اگر کسی بخواهد در مسیر حق اسنتوار بماند، نیازمند شنناخت راه باطل و باطل گرایان است. (شریفی، ۱۳۸۹، ۲۰۸):

۴- دور اندیشی پس از صلح در برابر دشمن

همیشه صلح کردن به معنای پایان دشمنیه‌ها نیست. گاهی هدف دشمن از صلح، نزدیک شدن به منظور زدن ضربه عمیقتر است. دشمن با شناسایی مواضع و تاکتیک‌ها به راحتی راه مقابله با آن را مییابد. یکی از تاکتیک‌های دشمن در مورد صلح کردن ایجاد خوشبینی به آینده بهتر است. امام علی (ع) بعد از آن که مالک را سفارش به پذیرش صلح شرافتمندانه میکند، میفرماید: «وَلَكِنْ الْحَذَرُ كُلُّ الْحَذَرِ مِنْ عَدُوٍّ كَبَعْدَ صَلَاحِهِ، فَإِنَّ الْعَدُوَّ رُبَّمَا قَارِبٌ لِيَتَغَفَلَ، فَخُذْ بِالْحَزْمِ وَاتَّهِمْ فِي ذَلِكَ حُسْنَ الظَّنِّ» (نامه ۵۳)؛ زنهار، زنهار سخت از دشمنت پس از پذیرش صلح برحذر باش، چرا که دشمن گاهی نزدیک می‌شود که غافلگیر سازد. بنابراین دوراندیشی را به کار گیر و در این موارد خوشبینی را متهم کن! (دشتی، ۱۳۸۵: ۴۱۷) هر چند امام به مالک توصیه می‌کند صلحی را که خشنودی

خدا در آن است رد نکند چون آسایش رزمندگان و آرامش فکری خود و امنیت کشور در صلح تامین می گردد اما تاکید میکند که احتیاط را کنار نگذارد و مراقب دشمن باشد..

نتیجه گیری

در این مقاله پس از بیان دشمن شناسی ونحوه برخورد با دشمن در سیره امام علی (علیه السلام) به تبیین چگونگی جنگ نرم علیه امام پرداخته شد وبخشی از جنگ های نرم که در زمان حکومت وخلافت ایشان از سوی دشمنان صورت گرفته بود مورد بررسی قرار گرفت یکی از موانعی که باعث می شودانسان به هدفهایش نرسد شناخت دشمن است در نتیجه هوشیاری در همه ی کارها دربرابر دشمن لازمه ی موفقیت است دشمن شناسی یکی از محوری ترین مباحث در موضوع دفع تحدید ها ودفاع ازیک ملت به شمارمی آید.عرصه ی مبارزه در جنگ نرم عرصه،تفکرات است ویکی از راه های مبارزه باجنگ نرم دشمن شناسی است ودرمنابع اسلامی هم بسیار مورد توجه میبا شد از منابع هم ا سلامی در شناخت دشمن ،قران ونهج البلاغه است.وجنگ نرم حالت تنش مخاصمه شدیدی است که بین کشورهاپدیدارمی شود ورزمایش های سیاسی ،مشاجر،جنگ اقتصادی دررقابت برای کسب قدرت از مختصا ان است. قدرت نرم ،توانایی بدست آوردن نتایج مطلوب است به دلیل انکه دیگران همان چیزرا بخواهند که شما میخواهید .دشمن در برنامه ریزی های خود با تکیه بر تخریب نسل جوان سعی می کند انها را به عنوان ابزاری علیه منافع کشورخودشان استفاده کند. و همیشه صلح کردن به معنای پایان دشمن ماست گاهی هدف دشمن از صلح،نزدیک شدن به منظورزدن ضربه عمیق تر است.ودشمن با شناسایی مواضع به راحتی راه مقابله با ان را می یابد.

در نهایت آشنایی با جنگ نرم و راههای مقابله با آن دریچه ای است به سوی منویات مقام معظم رهبری در جهت سبک زندگی اسلامی، جلوگیری از فروپاشی خانواده ها و ارزش مقدس خانواده و ازدواج، تحدید جمعیت و تهدید نسل، ازدواج آسان و زندگی شاد و همراه با تقوا.

مقابله با جنگ نرم به خصوص در جامعه اسلامی ما، حفظ دین، فرهنگ، آرمان و ارزشهای اخلاقی جامعه است. با توجه به رهنمودهای مقام معظم رهبری، وظیفه نخبگان و خواص در امر مقابله با جنگ نرم در درجه اول بصیرت یابی و بصیرت دهی و در درجه دوم اهتمام در امور علمی، اقتصادی و امنیتی است.

وظایف همه اقشار جامعه برای مقابله با جنگ نرم عبارتند از:

اول. ولایت پذیری و دفاع از حریم ولایت، وجود ولایت فقیه به عنوان بزرگترین عامل در جلوگیری از بوجود آمدن انقلاب مخملی در ایران در وجود جایگاه ولایت فقیه در ساختار حکومتی و سیاسی و مذهبی می باشد. دوم. حفظ هویت ایرانی اسلامی اساس جنگ نرم برای تحت تاثیر قرار دادن باورهای فرهنگی و اعتقادی جامعه هدف می باشد. سوم. مقابله رسانه‌ای و بالا بردن سواد رسانه‌ای. جنگ نرم در حوزه رسانه‌ها اتفاق می افتد و جوانان و بالاخص دانشجویان از مصرف کنندگان حداکثری آنها هستند، اگر از سواد رسانه‌ای کافی برخوردار نباشند، نخواهند توانست در فضای سنگین رسانه‌ای جهان تاب بیاورند. اگر یک اصل را بپذیریم که اطلاع رسانی از ابزار مهم جنگ نرم است.

منابع

قرآن کریم

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰ق) غرورالحکم و دررالحکم (چ دوم)، محقق/مصحح سیدمهدی رجایی، تهران: اسلام.

جعفرزاده، رحیم، حسینی، سیدمحمد، جاهدحسینی علی (۱۳۹۳)، پیامدهای جنگ نرم بر هویت فرهنگی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه های شهرستان بهبهان، مطالعات فرهنگ - ارتباطات، سال پانزدهم، شماره ۲۸.

دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا (چ دوم)، جلد ۲، ۱۱ و ۲۴، تهران: دانشگاه تهران.

رضی، محمد بن حسین (۱۳۸۷)، نهج البلاغه، ترجمه محمددشتی، تهران: الهادی.

سید رضی، محمد ابن حسین (۱۳۸۵ش) نهج البلاغه، مترجم محمد دشتی، چاپ سوم، تهران: جمال.

شریفی، احمد حسین (۱۳۸۹)، موج فتنه، تهران: کانون اندیشه جوانان.

فیروزی، سمیه، نصیری، اعظم (۱۴۰۱)، دشمن شناسی جنگ نرم از دیدگاه امام علی (علیه السلام)، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تاکستان، دوره هشتم، شماره ۲.

گودرزی، طیبه (۱۳۹۵)، تاثیرات جنگ نرم بر هویت جوانان و نوجوانان شهر کرمانشاه، دومین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران.

گوهریان، کوروش (۱۳۸۹)، چکیده مقالات همایش ملی جنگ نرم، تهران: علیاء.

مرادی، حجت الله (۱۳۹۰)، قدرت و جنگ نرم: از نظریه تا عمل، تهران: ساقی.

معین، محمد (۱۳۸۶)، فرهنگ فارسی معین (چ دوم)، جلد دوم، تهران: نا من.

نائینی، محمد علی، کتاب اصول و مبانی جنگ نرم (چ سوم)، تهران: ساقی، ۱۳۹۱.

<https://farsi.balaghah.net>

<https://noorlib.ir>